GÖTEBORGS UNIVERSITET

Representation av män och kvinnor i läroböcker

- en granskning av fem läroböcker i samhällskunskap för gymnasiet

Namn: Emma Vennersten
Program: Ämneslärarprogrammet med inriktning mot gymnasieskolan

Antal ord: 8420

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LGSH2A
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT/2023
Handledare: Orla Vigsö
Examinator:
Kod:

Nyckelord: läroböcker, samhällskunskap, gymnasienivå, kön, jämlikhet, stereotyper, mansdominerade yrken, kvinnodominerande yrken, normer

Abstract

I denna uppsats har fem läroböcker för gymnasiet i samhällskunskap granskats med hjälp en kvalitativ innehållsanalys. Denna analys har bestått av två delar. Den första delen är att räkna hur många män kontra kvinnor som namnges i de olika läroböckernas texter. Därefter har andelen aktörer i böckernas illustrationer räknats för att kunna jämföra om män eller kvinnor illustreras flest gånger. I samband med detta har även de yrken som de båda könen porträtteras i samlats in för att det ska bli möjligt att jämföra vilka yrkeskategorier som de båda könen illustreras som. Detta är gjort utifrån tanken om att de bilder vi matas med dagligen påverkar våra normer och värderingar.

Målet med denna uppsats var att undersöka om samma tillstånd fortfarande gäller som i en liknande granskning från 2010 som gjordes av Ann-Sofie Ohlander. Sedan den granskningen gjordes har vi fått två nya läroplaner vilket borde gjort att läromedelsförfattarna haft tid och press på sig att anpassa innehållet i läroböckerna enligt de nya styrdokumenten.

Resultatet på denna granskning liknar dock i stor utsträckning de resultat som Ohlander fick. I alla böcker är det fler män än kvinnor som namnges och i fyra av fem böcker förekommer män som aktör på illustrationerna i större utsträckning än kvinnor. Granskningen avslutas med en diskussion gällande om detta kan utgöra ett problem och vilka konsekvenser det kan få för eleverna.

1 Förord

Det har nu blivit dags för mig att uttrycka min tacksamhet för de som bidragit till att ro denna uppsats i land. Mitt djupaste tack till min handledare Orla Vigsö för ditt tålamod och din trygga vägledning genom arbetet. Tack till alla nära och kära som tvingats ha uppsatsen som kvällslektyr- det krävs en by för att uppfostra ett barn och tydligen krävs det en ö för att skriva ett examensarbete. Ett stort tack bör också riktas till mina underbara medstudenter Alice och Nathalia för stöd, pepp och kloka tankar.

Emma Vennersten

2 Innehållsförteckning

1 Förord ... 1

2 Innehållsförteckning ... 1

3 Inledning ... 1

4 Bakgrund ... 3

4.1 Styrdokumenten ... 3

4.2 Man- och kvinnodominerade yrken ... 3

5 Tidigare forskning ... 6

5.1 Normer ... 6

5.2 Bilders påverkan på normer ... 7

5.3 Stereotyper och stratifiering på arbetsmarknaden ... 8

5.4 Jämställdhet i läromedel i historia och samhällskunskap ... 10

6 Teori ... 11

6.1 Genussystemet ... 11

6.2 Utbildnings- och yrkesval ... 12

7 Metod ... 14

7.1 Urval av läroböcker ... 16

8 Resultat ... 16

8.1 Zigma samhällskunskap kurserna 1, 2 och 3 Liber förlag ... 17

8.1.1 Hur många män respektive kvinnor namnges? ... 17

8.1.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna? ... 17

8.2 Arena 123. Samhällskunskap för gymnasiet Gleerups förlag ... 18

8.2.1 Hur många män respektive kvinnor namnges? ... 18

8.2.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna? ... 19

8.3 Forum Samhällskunskap 123 Samona förlag ... 19

8.3.1 Hur många män respektive kvinnor namnges? ... 19

8.3.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna? ... 20

8.4 Stringent ... 20

8.4.1 Hur många män respektive kvinnor namnges? ... 21

8.4.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna? ... 21

8.5 Perspektiv på samhället 1-3 NA förlags ... 21

8.5.1 Hur många män respektive kvinnor namnges? ... 22

8.5.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna? 22

9 Sammanfattning 23

10 Diskussion 24

11 Litteraturförteckning 29

12 Bilagor 31

12.1 Bilaga 1 Zigma 31

12.2 Bilaga 2 Zigma illustrationer 34

12.3 Bilaga 3 Arena 123 35

12.4 Bilaga 4 Arena 123 illustrationer 36

12.5 Bilaga 5 Forum 37

12.6 Bilaga 6 Forum illustrationer 38

12.7 Bilaga 7 Stringent 39

12.8 Bilaga 8 Stringent illustrationer 40

12.9 Bilaga 9 Perspektiv på samhället 1-3 40

12.10 Bilaga 10 Perspektiv på samhället 1-3 illustrationer 41

3 Inledning

I gymnasieskolans läroplan återfinns en skrivelse om att skolan ska förmedla en grundläggande värdering gällande jämställdhet mellan könen. I läroplanen synliggörs även skolans ansvar gällande elevernas rättigheter och möjligheter oavsett könstillhörighet. Läroplanen slår fast att skolan ska synliggöra och motverka könsmönster samt uppmuntra eleverna att utvecklas utan att begränsas av könsnormer. Skolan ska gestalta och förmedla lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för både kvinnor och män (Skolverket, 2022a).

I de läroböcker som jag arbetat med under de praktiska delarna av utbildningen har det funnits ytterst få kvinnor presenterade. Här föddes en tanke om att gymnasieskolan inte uppfyller de skyldigheter som står i läroplanen som presenterats ovan. Ann-Sofie Ohlander genomförde en granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan år 2010 som kom att kallas *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap.* Den granskningen kom fram till slutsatsen att kvinnor är underrepresenterade i läromedlen för samhällskunskap i samtliga granskade böcker för både grund- och gymnasieskolan.

I Ohlanders (2010) studie var enbart två av de granskade läroböckerna för gymnasiet. Granskningen görs mot läroplanen från -94. Denna uppsats önskar uppdatera granskningen till den nuvarande läroplanen från 2011 och de ändringar som genomförs på den 2023. Därtill syftar denna uppsats till att enbart granska läroböcker för gymnasienivå. Denna avgränsning är gjord för att öka relevansen för lärare i samhällskunskap på gymnasienivå. Yvonne Hirdmans teori om genussystemet har använts för att undersöka om läromedel kan bidra till att reproducera redan tidigare etablerade normer.

Frågeställningen för denna uppsats lyder därmed:
Hur ser representationen av de båda könen ut i läroböckerna för samhällskunskap på gymnasienivå och kan detta utgöra ett problem?

Läroböcker särskiljer sig från många andra böcker genom att uteslutande rikta sig mot unga. De elever som läroböckerna för gymnasiet riktar sig till är unga vuxna som, precis som högstadieungdomar, är mycket mottagliga för yttre påverkan och normer. Undervisningen utgör en stor del av elevernas dagliga informationsintag varpå budskapet och innehållet kan komma att få stor påverkan.

Läroböckerna för gymnasiet och högstadiet skiljer sig åt eftersom de är anpassade efter de olika läroplanerna. Några läroboksförfattare som Skolverket (2006) intervjuat säger dock att läroplanerna och kursplanerna ger stor frihet eftersom de uttrycker sig på en såpass allmän och övergripande nivå. Men kraven i läroplanerna måste uppfyllas i boken för att den ska vara användbar i skolan. Utöver detta uppger författarna även att de måste anpassa sina böcker till de önskemål som de undervisande lärarna har.

Skillnaderna mellan kursplanerna och ämnesplanen börjar redan i inledningen när ämnet ska förklaras. På högstadiet ska samhällskunskap behandla globalisering, interkulturella relationer och digitalisering samt ge kunskaper om samhället för att eleven ska kunna orientera sig, ta ansvar för sitt handlande och bidra till en hållbar utveckling (Skolverket, 2022b). I ämnesplanen för gymnasiet framhålls i stället samhällskunskapens tvärvetenskapliga karaktär. Eleverna ska med hjälp av begrepp, teorier, modeller och metoder från alla discipliner kunna förstå och förklara komplexa samhällsfrågor (Skolverket, 2022c).

I ämnets syfte för högstadiet slår Skolverket (2022b) fast att eleverna ska få kunskap om demokratin och dess beslutsvägar, mänskliga rättigheter och om olika förhållanden och strukturer i samhället som grundar sig i sociala, ekonomiska, politiska, rättsliga och mediala skeenden. Därtill ska de utveckla förmågan att analysera frågor som rör samhället ur olika perspektiv och kritiskt granska olika källors framställning av samhällsfrågorna.

I ämnets syfte för gymnasiet skriver Skolverket (2022c) att eleverna ska få kunskap om demokrati, mänskliga rättigheter, individuella och kollektiva rättigheter, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå. Eleverna ska även få kunskaper i historiska förutsättningars betydelse för dagens samhälle samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer. Därtill ska eleverna utveckla förmågan att analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser med hjälp av begrepp, teorier, modeller och metoder som är samhällsvetenskapliga. Eleverna ska även utveckla förmågan att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor. Eleverna ska kunna värdera olika källors relevans och trovärdighet. Eleverna på gymnasiet ska till skillnad från de på högstadiet därtill kunna uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i olika presentationsformer.

Som ett resultat av de skillnader som finns i ämnets syfte skiljer sig även det centrala innehållet och betygskriterierna åt. Resultatet av detta gör att denna uppsats strikt håller sig till läroböcker utformade för gymnasiet. Det vore annars omöjligt att studera förhållandet till läroplanen för gymnasiet vilket är grunden för hela uppsatsen.

4 Bakgrund

4.1 Styrdokumenten

I läroplanen för gymnasieskolan (2022a) slås det fast att skolan ska vila på en demokratisk grund. Hela utbildningsväsendet ska förmedla och förkroppsliga tankarna om människolivets okränkbarhet, alla individers rätt till frihet och integritet, solidaritet mellan individer och alla människors lika värde samt jämställdhet mellan män och kvinnor. I läroplanen framhävs konkreta lärandemål som innebär att skolan ska bidra till livslångt lärande, kunskapsinhämtning, överföra grundläggande demokratiska värderingar och bidra till eleverna utvecklas. Vid sidan av detta påtalas även att skolans uppgift är att varje elev ska få möjlighet att upptäcka sin unika egenart för att därigenom kunna bidra på bästa sätt i samhällslivet utifrån ansvarig frihet.

I styrdokumenten (2022a) ställs krav på skolan att både aktivt och medvetet ge eleverna lika rättigheter och möjligheter oberoende av den könstillhörighet som eleven har. Utöver det har skolan ett ansvar att motverka samt synliggöra könsmönster som riskerar att begränsa elevernas lärande, deras utveckling och de val de väljer att ta. Föreställningar om manligt och kvinnligt ska inte tillåtas begränsa elevernas intressen och utvecklingen av elevernas förmågor.

4.2 Man- och kvinnodominerade yrken

De nordiska länderna har länge dragits med en könssegregerad arbetsmarknad där stora yrkesgrupper i samhället nästan enbart utgörs av ett kön. Ett exempel på ett sådant yrke är undersköterska där hela 90% av alla yrkesutövande är kvinnor. Andra exempel är VVS-montör, snickare och kyl- och värmepumpstekniker där 99% av alla yrkesverksamma är män (Moritz, 2022).

På senare år har de nordiska länderna dock skilt sig åt när könssegregeringen respektive lands arbetsmarknad börjat tangera åt olika håll. Könssegregeringen i Sverige, Norge och Danmark

sjunker medan Finland fortfarande har en hög grad av könssegregering på arbetsmarknaden. I Sverige förklaras den minskade könssegregeringen med att fler kvinnor gått in i mansdominerade yrken. Även män som flytt till Sverige och börjat arbeta inom kvinnodominerade yrken tros ha bidragit till att minska könssegregeringen (Moritz, 2022).

Studier visar att könssegregering kan utgöra ett problem både på samhällsnivå och för den enskilda individen. På samhällsnivå kan könssegregering på arbetsmarknaden förhindra att arbetskraften fördelas på det mest effektiva sättet. Stereotyper för kön och yrke kan förhindra detta genom att människor söker sig till yrken de normativt passar in i, i stället för att söka yrken som de är bäst lämpade för. Inom yrkesgrupper som arbetar med brukare såsom skola, förskola, sjukvård och annan vård bör brukaren få möta båda könen inom verksamheten. Dessa yrkesgrupper är dock kvinnodominerade vilket gör det svårt att tillgodose detta (Moritz, 2022).

På individnivå kan könssegregeringen utgöra problem då studier visar att det underrepresenterade könet på en arbetsplats löper ökad risk för att utsättas för sexuella trakasserier. Det anses även mindre attraktivt att tillhöra det underrepresenterade könet. Därtill har kvinnodominerande yrken i regel lägre löner vilket fungerar som en pushfaktor för männen att söka sig dit (Moritz, 2022).

SCB listade år 2021 de 20 vanligaste yrkena för män mellan 16 och 64 år. Resultatet från deras undersökning återfinns i tabellen nedan. Andelen yrkesutövande män redovisas både i antal och procent i kolumnerna efter yrket (SCB, 2023a).

Yrke:	**Andel män i antal:**	**Andel män i %**
Lager- och terminalpersonal	73 710	76%
Mjukvaru- och systemutvecklare m. fl.	73 510	81%
Företagssäljare	63 010	73%
Lastbilsförare m.fl.	50 610	92%
Träarbetare, snickare m. fl.	48 360	99%
Maskinställare och maskinoperatör, metallarbetare	43 070	85%
Butikssäljare, fackhandel	42 190	40%
Fastighetsskötare	34 390	82%
Installation- och serviceelektriker	33 790	97%
Motorfordonsmekaniker och fordonsreparatörer	31 430	97%

Butikssäljare, dagligvaror	31 100	35%
Grundskollärare	29 330	26%
Ingenjörer och tekniker inom elektroteknik	27 360	85%
Restaurang- och köksbiträden m. fl.	26 880	41%
Civilingenjörsyrken inom elektroteknik	26 630	83%
Underhållsmekaniker och maskinreparatörer	25 330	94%
Vårdbiträden	22 740	29%
VVS-montörer m. fl.	22 050	98%
Planerare och utredare m. fl.	21 720	34%
Ingenjörer och tekniker inom bygg och anläggning	21 450	77%

Utifrån denna lista ges en uppfattning om vilka yrken som kan kallas för mansdominerande. I uppsatsen diskuterar författaren om mansdominerande yrken eller yrken som är normativa för män. I de fall detta görs är det med utgångspunkt i denna lista.

Samma år listade SCB de 20 vanligaste yrkena för kvinnor mellan 16–64 år. I tabellen nedan visas resultatet från SCB i form av yrke, andel kvinnor i antal och sedan i procent (SCB, 2023b).

Yrke:	**Andel kvinnor i antal:**	**Andel kvinnor i %**
Undersköterskor, hemtjänst, hemsjukvård och äldreboende	114 820	89%
Grundskollärare	83 160	74%
Barnskötare	81 140	90%
Butikssäljare, fackhandel	64 620	60%
Förskollärare	62 860	96%
Butikssäljare, dagligvaror	57 850	65%
Vårdbiträden	56 290	71%
Städare	54 680	72%
Övriga kontorsassistenter och sekreterare	53 230	79%
Vårdare, boendestödjare	52 380	72%
Personliga assistenter	47 150	71%
Grundutbildade sjuksköterskor	45 450	88%
Planerare och utredare m. fl.	41 930	66%
Restaurang- och köksbiträden m. fl.	38 360	59%
Undersköterskor, vård- och specialavdelning	34 850	90%
Ekonomiassistenter m. fl.	31 280	86%

Elevassistenter m. fl.	25 250	63%
Lager- och terminalpersonal	23 650	24%
Företagssäljare	23 500	27%
Redovisningsekonomer	21 880	79%

Utifrån denna lista ges en uppfattning om vilka yrken som kan benämnas som kvinnodominerade I uppsatsen diskuterar författaren om kvinnodominerade yrken eller yrken som är normativa för kvinnor. I de fall detta görs är det med utgångspunkt i denna lista.

5 Tidigare forskning

5.1 Normer

Normer kan sägas vara ett hjälpmedel för den enskilda människan att förstå sin omvärld, sig själv och bli medveten om hur vi som människa ska agera. I skolan återfinns två typer av normer. Den första kategorin är de uttalade normerna likt de som står skrivna i den värdegrund som skolan ska agera utifrån. Dessa normer ses vanligen som goda. Den andra kategorin är de icke-uttalade, ibland osynliga normerna om klass, genus, ekonomi, rasifiering och nationalitet (Martinsson & Reimers, 2020).

Genom normer skapas makt som antingen inkluderar eller exkluderar. Genom olika identifikationspositioner skapas förväntningar på de olika grupperingarna. I denna uppsats ligger fokuset på de olika identifikationspositionerna man och kvinna. Dessa skriver även Martinsson och Reimers (2020) om och konstaterar att de normativa förväntningarna som finns på män respektive kvinnor bestämmer hur relationen mellan dem ska se ut. Kvinnor förväntas ibland vara underordnade medan männen förväntas vara dominanta och ledande. Det är på intet vis så att männen äger makten och skapar dessa normer men genom att handla utifrån dem skapas makt. Den makt som finns i normer begränsar och möjliggör genusbestämda identiteter, olika sätt att tänka och organisera vilket påverkar de individer som lever med dessa normer kring sig- det vill säga var och en av oss. Den som avviker från det förväntade sättet att tänka, tala eller vara på riskerar att bli bestraffad.

Skolan som är en obligatorisk hållplats för alla barn på deras väg mot vuxenlivet både formas av och reproducerar normer. Skolan påverkas av normer som ålder, utbildning, jämställdhet, klass, genus, ekonomi och arbetsmarknad men är även en del i att reprocudera dessa normer. Skolan är speciell sett till normöverföring eftersom skolan och klassrummen är ställen där

människor med makt, lärare och annan skolpersonal, överför sina normer och värderingar på andra, i skolans fall eleverna. Genom skolan, skolans styrdokument och den undervisning som eleverna tar del av kan normer bevaras, utmanas eller omvandlas till stabila normer eller föreställningar (Martinsson & Reimers, 2020). Detta innebär att den normöverföring som sker i skolan måste ske taktfullt och med en stor respekt för vilka följder stabilisering av normer kan ge.

5.2 Bilders påverkan på normer

Bilder påverkar vår syn på världen, formar vår uppfattning och är en del i bildandet av våra normer. Bilder är en del i det språk som formar våra tankar om andra, våra förväntningar och fördomar. Genom vår syn uppfattar vi världen genom färger, former, miljöer och allt som ingår i ett samhälle såsom byggnader eller människor som lever där. Med hjälp av våra erfarenheter tolkar vi sedan det som synen registrerar. Företeelser som vi själva kan identifiera oss med kommer vår blick och medvetande uppmärksamma mer. Bilder är på så sätt ett vanskligt språk eftersom betraktarens blick aldrig är neutral utan påverkas av hens bakgrund, identitet och intressen. Även den som står bakom bildernas komposition påverkar bildspråket genom sina erfarenheter och intressen (Jonsved & Jönsson, 2017)

I dagens samhälle möter vi oändligt många bilder varje dag. Våra smarta enheter förser oss med bilder genom sociala medier, nyhetsappar och i reklam, i exempelvis spel. När vi rör oss genom samhället återfinns bilder på affischer, gatupratare och reklampelare. Elever i skolan möter därtill bilder på internet eller i sina läroböcker. Alla dessa bilder på olika platser påverkar betraktaren och bakom varje bild finns det en avsändare som talar genom bilden. Fotografen kan styra vilka bilder som resten av oss slutligen får se genom vilka bilder som får se dagens ljus. Urvalet av motiv och representation vid fotoögonblicket ger ringar på vattnet och påverkar eller influerar många fler än de som var på plats när fotot togs (Jonsved & Jönsson, 2017).

När majoriteten av avsändarna av bilder som vi möter tillhör samma homogena grupp avspeglar sig detta i bildspråket. 1975 introducerade filmteoretikern Laura Mulvey begreppet ”the Male gaze” eller den manliga blicken som vi oftare benämner det på svenska. Detta begrepp kom från att majoriteten av filmproducenterna var heterosexuella män vilket påverkade avbildningen av kvinnor i filmerna. Jonsved och Jönsson (2017) menar på att

Mulveys begrepp och bakomliggande tanke fortfarande är aktuell eftersom vi genom åren lärt oss att betrakta och producera bilder utifrån just den manliga blicken.

Bilder påverkas av rådande normer men kan även påverka dem. Det som illustreras på bilderna är representanter av det verkliga objektet. Om en man framträder på en bild så är det inte den verkliga mannen vi beskådar utan en representation av den avbildade mannen. I många fall känner vi inte heller personen på bilden personligen varpå objektet blir en representation eller en stereotyp för de grupper objektet kan sägas tillhöra. Utifrån hur den modell som avbildats på bilden ser ut eller är klädd kan betraktaren påverkas att tro att alla inom en viss grupp ska se ut på det sättet. Om vi upprepade gånger blir presenterade en bild föreställande en vit man, som är synligt muskulös och allvarsam samt klädd i kostym och som vi identifierar som en chef eller affärsman kan vi få intrycket av att alla inom den gruppen bör se ut så (Jonsved & Jönsson, 2017).

De bilder som till vardags omger oss kan låsa in oss i fack och i normer. De riskerar även att påverka vilka personer vi tar på allvar, vilka grupper som får höras och i slutändan vilka röster vi lyssnar på. De grupper som sällan representeras på bilder och illustrationer riskerar att hamna utanför normer och normstrukturerna vilket kan påverka handlingsutrymmet för personer som tillhör dessa grupper avslutar Jonsved och Jönsson (2017).

5.3 Stereotyper och stratifiering på arbetsmarknaden

Det är främst genom sociala representationer och stereotyper som stratifieringen på arbetsmarknaden reproduceras skriver Backman, Hedenus och Ulfsdotter Eriksson (2014). De yrkesbeskrivingar och annat vägledningsmaterial som tillhandlahålls utav bland annat Arbetsförmedlingen kan både bryta och upprätthålla stereotyper om genus, klass och etnicitet i yrkessammanhang. Till vardags associerar vi en mängd föreställningar med olika yrken. Dessa associationer ställs vid sidan av de verkliga arbetsuppgifterna. Vanliga associationer som görs i samband med exempelvis sjuksköterksor är egenskaper som omhändertagande och vårdande. Detta är inte en del av den yrkesgruppens arbetsuppgifter men vi tillskriver denna grupp dessa egenskaper ändå. De arbeten som till vardags talas om som kvinnoyrken tillskrivs ofta samma egenskaper. Arbetarjobben å andra sidan är tunga och fysiska yrken som ofta är manuella. Arbetarjobben talas inte om som ”manliga” men våra vardagsassociationer av den typiska utövaren av detta yrke är vanligen dock en man (Backman m.fl, 2014).

De associationer eller föreställningar som vi kopplar till olika yrken skapar stereotyper. Genom stereotypiseringen får yrkena liv och en kropp- allt som oftast är yrkesutövarens kön en framträdande markör. Den könsmärkning som skapas med hjälp av den typiska yrkesutövarens könstillhörighet bidrar till att segregera arbetsmarknaden eftersom unga tenderar att välja bort mansdominande yrken om de själva är kvinna och vice versa (Backman m.fl, 2014).

De egenskaper och färdigheter som tidigare föreställs kvinnor som mindre villiga att arbeta övertid, noggranna, precisa och med goda sociala förmågor. Män å sin sida föreställs som villiga att arbeta övertid, problemlösare, självständiga och med goda ledaregenskaper. I den granskning som Backman (m. fl. 2014) gjorde av annonserna på arbetsförmedlingens hemsida så granskade de vilka bilder som förekom, om det var feminina eller maskulina kompetenser och arbetsuppgifter som förekom samt om uppmaning fanns för motsatt kön att söka sig till yrket.

I de filmer som förekom på Arbetsförmedlingens hemsida fanns filmer som Beckman m.fl., (2014) genomförde en innehållsanalys med fokus på vem som visades som representant för yrket. Detta ansågs vara viktigt eftersom identifikation är en bidragande orsak till om en människa väljer ett visst yrke eller inte. I filmerna förses representanten för yrket med en röst, en kropp och ett utseende som kan reproducera stereotyperna som finns om yrket eller utmana dem. De texter som beskriver yrket och de arbetsuppgifter som tillhör det har inte samma möjlighet att förkroppsliga yrket som filmerna har. Texterna är skrivna utifrån ett mer neutralt förhållningssätt där yrkesutövaren inte kategoriseras utifrån sitt kön utan benämns som du eller titeln på yrket. I filmerna är representationen mer stereotyp i och med att 56 procent av filmerna återger den könsdominans som finns inom yrket. Det handlar till exempel om en manlig bilmekaniker och en kvinnlig sjuksköterska. Bara en knapp fjärdedel utmanar stereotyperna om vilket genus den yrkesutövande vanligen har. Ett exempel på en genusutmanande film är den med en kvinnlig tågförare.

Backman m.fl. (2014) summerar sin artikel med att påpeka att denna reproduktion av stereotyper i bild påverkar de som eventuellt vill söka sig till yrket i fråga. Utmaningen för arbetsförmedlingen ligger i att skildra yrket så som det är men på samma gång försöka bryta stratifieringen på arbetsmarknaden. Författarna påpekar att den reproduktion som förekommer

i arbetsförmedlingens material kan påverka människors utbildningsval och spä på den sociala reproduktionen om klass och genus.

5.4 Jämställdhet i läromedel i historia och samhällskunskap

Ann-Sofie Ohlander (2010) genomförde en granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan, DEJA, i både historia och samhällskunskap för att granska hur läromedlen uppfyller kravet på jämställdhet. I läroplanerna står skolans jämställdhetsuppdrag tydligt skrivet och kursplanerna ska läsas med läroplanen som bakgrund varpå läromedlen spelar en stor roll i huruvida skolan lyckas med sitt jämställdhetsuppdrag eller inte.

I sin granskning behandlar Ohlander (2010) en lärobok för lågstadiet, en bok för högstadiet och två för gymnasiet samt en lärarhandledning.

Utgångspunkten i Ohlanders (2010) granskning är jämställdhet mellan könen i läromedlen. Detta granskas utifrån det utrymme och den vikt som kvinnor respektive män ges. Därtill undersöks i vilken mån läroböckerna har ett könsneutralt perspektiv. Sedan analyserar Ohlander hur läromedlen tar sig an jämställdhet. Analysen kretsar kring hur jämställdhet definieras, hur kvinnor och män behandlas i förhållande till varandra, går det att återfinna både manliga och kvinnliga perspektiv samt om båda könen är subjekt i framställningen. Avslutningsvis granskas om homosexuella och deras rättigheter samt ställning i samhället tas upp i läromedlet.

I Ohlanders (2010) granskning påbörjas granskningen med en närläsning av de avsnitt i respektive lärobok som handlar om köns- och jämställdhetsperspektiv. Därefter närläses resterande delar i boken för att granskningen sedan ska avslutas med en granskning av de illustrerade delarna såsom bilder, teckningar och övrig grafik. I sin granskning räknar Ohlander även hur många gånger män respektive kvinnor nämns i text samt syns på bilder eller teckningar.

I Ohlanders (2010) granskning framkommer det att inget av de granskade läromedlen når upp till det jämställdhetskrav som ställs på skolan. Den genomgående trenden i alla de granskade böckerna är deras bristande hantering av jämställdhet. I alla läroböckerna nämns män fler gånger än kvinnor och återfinns i större utsträckning på illustrationer än kvinnor. I

läroböckerna är det i huvudsak de manliga perspektiven som får ta plats. Boken Exposé Samhällskunskap A för gymnasiet är det enda av de granskade läromedlen som tar upp de homosexuellas ställning i samhället och vilka rättigheter de har.

6 Teori

6.1 Genussystemet

Inom den teori som Yvonne Hirdman kallade genussystemet finns två grundläggande tankar. Den första är åtskiljandet av de båda könen, manligt och kvinnligt, och den andra delen fokuserar på den etablering som sker eller skett där det manliga ses som norm. Detta synsätt där mannen ses som norm gör att genussystemet är att betrakta som en hierarki för kön. Denna hierarki är sedan grunden för andra sociala ordningsstrukturer i samhället såsom de ekonomiska, sociala och politiska ordningarna (Hirdman, 1988).

Hirdman (1988) menar på att inget barn föds till vare sig man eller kvinna utan blir uppfostrade till det ena eller andra. Genom kulturell överlagring, social integration och socialisering så formas barnet sedan till antingen man eller kvinna.

Inom genussystemet återfinns vad Hirdman (1988) kallar ett genuskontrakt. Detta kontrakt har funnits i varje samhälle och det styr förhållandet mellan den enskilda mannen och den enskilda kvinnan, mellan män och kvinnor på det sociala planet och mellan män och kvinnor som grupper. Detta genuskontrakt går i arv från en generation till nästa och fortplantar de föreställningar som finns om manligt respektive kvinnligt. Med genussystemet som grund skapar genuskontraktet ny segregering och nya hierarkier mellan könen när nästa generation internaliserar dessa normer.

Den starka uppdelning mellan könen som de västerländska civilisationerna har bidrar till att skapa väsentliga skillnader mellan de båda könen. Dessa skillnader förklaras sedan med att kvinnorna biologiskt är svagare än männen, att mannen står för kultur och kvinnan för natur, att mannen är den görande i kontrast till kvinnan som är den varande och förklaringar som är mer psykologiskt inriktade. Genom att i stället förstå systemet bakom och det meningsskapande som bidrar till könsskillnaderna hade det varit möjligt att undvika att reproducera genussystemet menar Hirdman (1998).

6.2 Utbildnings- och yrkesval

Stereotyper är ett samhälles förutfattade meningar och föreställningar om egenskaper hos en grupp. Det finns alltid en deskriptiv del i en stereotyp som handlar om hur gruppen i fråga är. Det kan även finnas normativa delar i en stereotyp som handlar om hur en grupp bör vara. Enligt the social role theory är dagens könsstereotyper sprungna ur de roller som män och kvinnor observerats ha i samhället. Kvinnor tillskrivs egenskaper som varma, omtänksamma och relationsinriktade eftersom de genom historien, och även idag, varit de som främst ansvarat för det omvårdande arbetet i samhället (Telhed, 2022).

Männen tillskrivs å sin sida egenskaper som bestämda, kompetenta och självständiga. Detta kan spåras tillbaka till att de i högre utsträckning kunnat göra karriär och fortfarande återfinns som majoritet i högstatus- och expertpositioner. Män är även överrepresenterade inom STEM-yrken vilket är en förkortning av science, technology, engineering and matchematics. Därför stereotypiseras män som analytiska, matematiska och naturvetenskapligt begåvade. Internationella studier har påvisat att barn redan innan de nått gymnasiet har internaliserat dessa stereotyper så pass att de associerar matte och naturvetenskap med män (Telhed, 2022).

Det har forskats mycket på könsskillnader i utbildnings- och yrkesval inom den socialpsykologiska forskningen. Gemensamt för de teorier som återfinns inom denna forskningsgren är att de beskriver våra intressen som viktiga för vilka val vi gör gällande yrke och utbildning. I regel är det dock ingen spikrak väg mellan intresse och senare val av utbildning eller yrke. Det kan uppstå hinder på vägen. Sådana hinder kan vara av konkret natur såsom betyg eller ekonomiska förutsättningar eller av psykologisk natur såsom oro över hur man kan komma att bli behandlad inom ett yrke eller på en utbildning (Telhed, 2022)

Inom de socialpsykologiska teorierna om våra karriärval återkommer könsstereotyper ofta som en starkt bidragande bakgrundsfaktor som påverkar individens val av utbildning och karriär. Detta eftersom könsstereotyperna anses påverka individens självbild som i sin tur påverkar valet av karriär. Det finns flera faktorer som påverkar vilka utbildningar som vi fattar ett intresse för. Dessa faktorer kopplar samtidigt an till och är relevanta för att förklara skillnaderna mellan könen i intresse för olika yrken och utbildningar (Telhed, 2022).

Den första faktorn är individens tilltro till sin egen kompetens och huruvida individen anser att denna kompetens stämmer överens med de krav som en utbildning eller ett yrke kräver. Ju högre samstämmighet det är mellan de krav som individen tror att ett yrke eller en utbildning innebär och de kompetenser som individen anser sig besitta desto högre är sannolikheten att individen blir intresserad av att ta den karriärvägen. Ett ökat intresse leder till större chans att individen faktiskt väljer utbildningen eller yrket i fråga. Centralt för denna faktor är dock att det är individens egen uppfattning om vilka krav en utbildning eller ett yrke har som är avgörande, inte hur andra ser på saken (Telhed, 2022).

Den andra faktorn som påverkar vårt intresse för olika karriärvägar är vilken måluppfyllelse som individen anser att specifika utbildningar eller yrken kan bidra med till individens liv. Det kan handla om vilken uppfattning individen har gällande lön, status, arbetsuppgifter, sociala sammanhang och vilka sociala behov som karriärvägen kan tillfredsställa. Intresset för en utbildning eller ett yrke tenderar att öka om individen bedömer att hen kommer få en eller flera av dessa faktorer tillgodosedda i den tilltänkta karriärvägen (Telhed, 2022)

Den enskilda individen påverkas i sitt utbildnings- och yrkesval av sina förutfattade meningar om olika utbildningar och yrken. De könsskillnader som finns gällande kompetenstilltro och måluppfyllelse påverkas av de könsstereotyper som finns i samhället. Individen möter dessa stereotyper genom media, vårdnadshavare, bekanta och skolpersonal för att nämna några och individen internaliserar sedan dessa som sina egna tankar eller åsikter (Telhed, 2022).

Forskningen om könsskillnader i utbildnings- och yrkesintresse kan kortfattat beskrivas som att kvinnor oftare har ett intresse för HEED än vad männen har och att männen oftare har ett intresse av STEM. HEED är en förkortning av health, elementary education and the domestic sphere. Susanne Alm har undersökt om yrkesdrömmar hos de som var barn på 1950-talet stämde överens med vad de senare arbetade med. I sin studie kom hon fram till att flickorna hon intervjuade hade mer maskulint kodade yrkesdrömmar än de yrken som de senare i livet arbetare med. Detta kan bero på de könsstereotyper som finns kring utbildningar och yrken menar Telhed (2022). Utbildningar som leder till arbete inom STEM förknippas stereotypt med män och arbete inom HEED förknippas med kvinnor. Detta kan leda till att kvinnor drar sig för att göra karriär inom STEM eftersom de stereotyper de har leder till att de inte känner nog med kompetens eller måluppfyllelse.

De svenska studier som gjorts inom området visar att unga kvinnor har en mer könsstereotyp syn på sin egen kompetens och förmåga än vad unga män hade. Kvinnorna ansåg sig klara sådant som associeras med kvinnor, HEED-yrken, men ansåg sig inte kompetenta nog att arbeta inom HEED-yrken. De unga männen skattade däremot sin förmåga lika stor i både STEM och HEED. Det verkar alltså inte vara på grund av bristande tilltro till sin kompetens som män väljer bort HEED-yrken (Telhed, 2022).

7 Metod

I undersökningen kommer kvantitativ innehållsanalys att användas. I början av varje analys av respektive lärobok kommer den kvantitativa innehållsanalysen att användas för att få svar på hur frekvent respektive kategori förekommer (Esaiasson, 2012).

Vid räkningen kommer de olika analysenheterna att vara manliga respektive kvinnliga individer som namnges samt som återfinns i illustrationerna. I händelse av att det förekommer tveksamhet kring individens kön har följande avgränsning gjorts: typiskt kvinnliga namn räknas in i kategorin kvinnor och typiskt manliga namn räknas i kategorin män, om det inte är en verklig person vars genus går att utläsa på bilder. I händelse av otydligheter gällande individers könstillhörighet på illustrationer kommer detta att räknas i en separat kolumn för att undvika reliabilitetsproblem.

Vid räkningen av kvinnor respektive män i illustrationerna räknas enbart de som ses som aktörer, står i blickfånget eller syns på porträtt. Detta görs då vi lägger märke till dessa först och de därmed kan tänkas påverka läsaren i större utsträckning än de personer som är i bakgrunden av bilden. Här nedan följer tre exempel för att illustrera hur ovanstående regler applicerats på illustrationerna i läroböckerna.

På denna bild syns två män i blickfånget som går och diskuterar. Enbart dessa två har räknats och resten av människorna på illustrationen har räknats som publik.

(Brolin & Nohagen, 2011, s. 18)

På nedanstående bild syns två kvinnor som jobbar varav en har ett barn på ryggen. Kvinnorna har räknats i kolumnen med kvinnor och barnet på ryggen som övrig aktör.

(Brolin & Nohagen, 2011, s. 187)

Ibland har ingen människa på illustrationerna räknats med eftersom de alla ansetts vara passiva eller en publik. De har då inte räknats med eftersom bedömningen gjorts att läsaren ser dem som en massa och inte män eller kvinnor vilket bidrar till att de inte ansetts påverka enligt Hirdmans (1988) teori. Här nedan följer ett sådant exempel. Ingen av de som ser på TV:n är mer eller mindre i blickfånget än de andra och ingen ses som aktör utan alla har räknats som en passiv publik.

(Bengtsson, 2014, s. 453)

7.1 Urval av läroböcker

Rolf Ekelund sammanställde år 2021 en lista på de nio största läromedelsförlagen sett till årsomsättning. Utifrån denna lista har fyra läromedelsböcker för gymnasiet valts ut. Flertalet av förlagen skapar inte läromedel för gymnasiet varpå ett förlag utanför listan, NA-förlag, valts ut för att ge ett tillräckligt underlag för undersökningen.
Därefter har en lärobok från varje förlag valts ut och granskats enligt följande:

- Hur många av de namngivna personerna är män respektive kvinnor?
- Hur många av de personer som återfinns som aktörer i illustrationerna är män respektive kvinnor?
- Vilka sysselsättningar har de olika könen på illustrationerna i boken?

För att kategorisera vilka sysselsättningar som människorna på illustrationerna utför eller tillhör så har dels bildtexten använts, dels en avkodning med hjälp av typiska attiraljer tillhörande olika yrkesgrupper. Kategorierna är breda på så vis att alla arbetare i fabrik benämns som ’fabriksarbetare’ oavsett om de illustreras arbetande i en bilfabrik eller konservfabrik. I de fall personen på bildens religiösa tillhörighet varit orsak till att just den illustrationen används har detta angetts såsom fallet med en kvinna i hijab, en mulla på en affisch eller Amish-folk på en åker.

8 Resultat

De resultat som redovisas nedan består av två delar. Den första består i en räkning av antalet namngivna kvinnor respektive män. Alla namngivna personer i varje lärobok har delats in under kategorierna man respektive kvinna. Därefter har ett diagram upprättats där den blåa delen visar andelen män och den röda andelen kvinnor.

Den andra delen består i en räkning av de aktörer som återfinns i illustrationerna i varje lärobok. Som aktör räknas den eller de som utför en handling eller är i blickfånget på bilden samt de som avbildas på porträtt. Några exempel på vilka begränsningar och andra beaktanden återfinns ovan. Fördelningen av antalet personer har efter räkningen satts samman i ett diagram. Den blå delen visar alla män, den röda visar alla kvinnor och den gula delen visar personer vars kön inte gått att utläsa.

I slutet av denna del summeras alla resultat i sammanfattande tabeller för att ge en överblick över likheterna och skillnaderna mellan böckerna. Den första tabellen summerar böckerna i antal medan den andra summerar i procent när det kommer till antalet namngivna personer i läroböckerna. Den tredje och fjärde tabellen summerar på liknande vis med utgångspunkt i läroböckernas illustrationer.

8.1 Zigma samhällskunskap kurserna 1, 2 och 3 Liber förlag

Zigma är skriven år 2014 av Bengt-Arne Bengtsson. Läroboken är riktad mot kurserna 1,2 och 3 i samhällskunskap på gymnasiet. Det finns ingen avgränsning gällande vilka delar som ska användas under respektive kurs utan det är upp till användaren att avgöra.

8.1.1 Hur många män respektive kvinnor namnges?

I läroboken Zigma namnges 22 kvinnor och 145 män totalt sett (bilaga 1). Diagrammet nedan visas fördelningen mellan namngivna kvinnor kontra män:

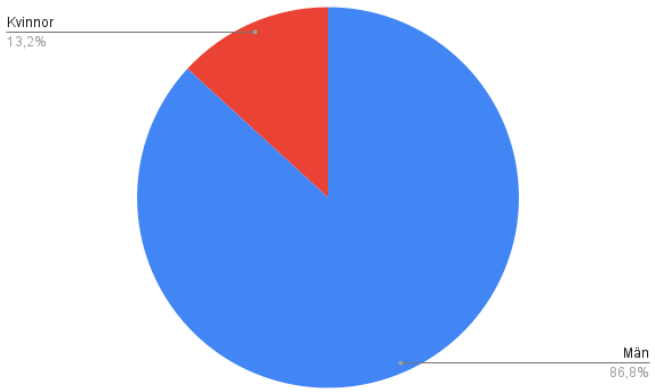

8.1.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna?

I läroboken återfinns 120 kvinnor och 190 män (se bilaga 2) i illustrationerna som på ett eller annat vis är agenter. 10 som inte kunnat identifieras som endera kön återfinns även som agenter.

Fördelningen mellan dessa grupper illustreras nedan:

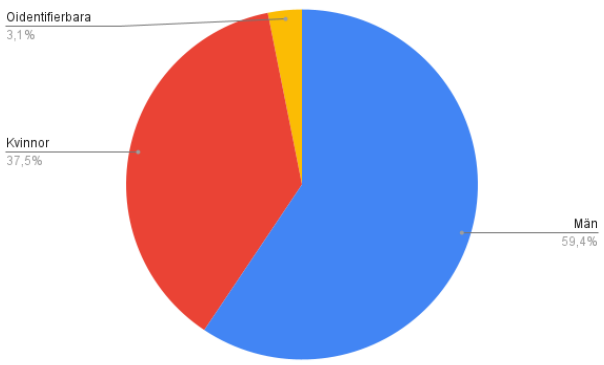

De yrken eller sysselsättningar som visas upp hos kvinnorna är varierande och i hög utsträckning sådana som har en majoritet av både manliga och kvinnliga medarbetare. I de illustrationer som finns i boken porträtteras kvinnor som exempelvis nageltekniker, tulltjänsteman, polis, sjuksköterska och militär. När en liknande blick läggs på de mansdominerade yrkena eller sysselsättningarna så är det desto mer normativt. Alla yrken eller sysselsättningar är mansdominerade yrken såsom bilmekaniker, slaktare, vakt, bonde och hockeyspelare. Hela listan på sysselsättningar återfinns i bilaga 2.

8.2 Arena 123. Samhällskunskap för gymnasiet Gleerups förlag

Läroboken är skriven av Lars-Olof Karlsson. I detta arbete granskas den andra upplagan som är utgiven år 2014. Boken är skapad för att passa kurserna 1, 2 och 3 på gymnasiet och riktar sig speciellt för elever på de studieförberedande programmen.

8.2.1 Hur många män respektive kvinnor namnges?

I läroboken Arena 123 namnges 20 kvinnor och 74 män (bilaga 3). I diagrammet nedan visas antalet namngivna kvinnor kontra män i procent:

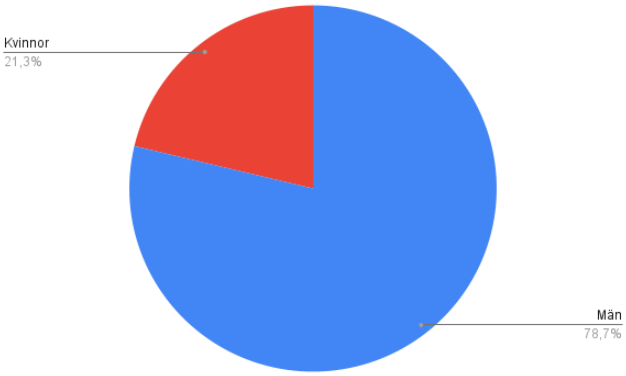

8.2.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna?

I läroboken återfinns 98 kvinnor och 173 män i illustrationerna (se bilaga 4) som på ett eller annat vis är agenter. 11 personer som inte kunnat identifieras som endera kön återfinns även som agenter.

Fördelningen mellan kategorierna visas i procent i diagrammet nedan:

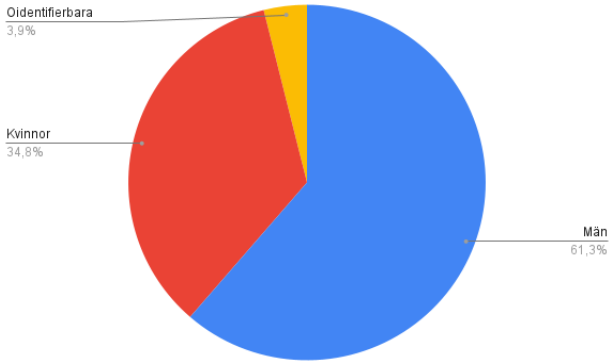

I de olika scener som återges i illustrationerna återfinns en del sysselsättningar. Männen på bilderna utövar redan mansdominerande yrken eller sysselsättningar såsom fotbollssupporter, brandman, doktor, präst, kung och domare. På en av illustrationerna återfinns dock en man som handlar mat och på en annan återfinns en man som städar. Kvinnorna på illustrationerna återges i större utsträckning i sysselsättningar eller yrken som är både mans- och kvinnodominerade såsom modell, polis, sömmerska, fabriksarbetare, präst, drottning, finansminister och snusare. Hela listan med sysselsättningar som återfinns i läroboken finns i bilaga 4.

8.3 Forum Samhällskunskap 123 Samona förlag

Läroboken är skriven av Krister Brolin och Lars Nohagen. Denna andra upplaga är utgiven år 2011. Forum är skriven för att täcka de tre samhällskunskapskurserna 1, 2 och 3 på gymnasienivå. Boken kan även användas på vuxenutbildningen.

8.3.1 Hur många män respektive kvinnor namnges?

I läroboken från Samona förlag namnges få personer i förhållande till de andra granskade läroböckerna. 11 kvinnor och 27 män namnges totalt (se bilaga 5). Fördelningen mellan de namngivna männen och kvinnorna återfinns i diagrammet nedan i procent:

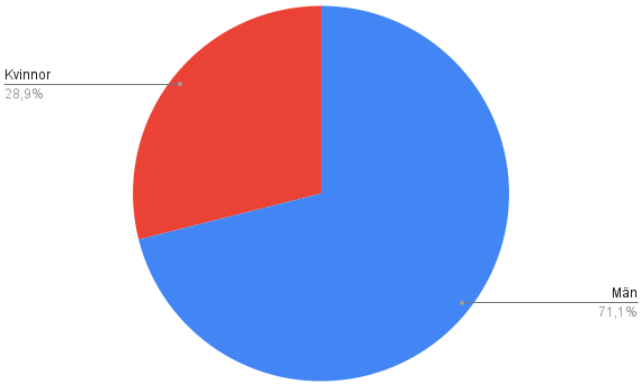

8.3.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna?

I läroboken återfinns 187 kvinnor och 246 män i illustrationerna (se bilaga 6) som på ett eller annat vis är agenter. 14 har inte kunnat identifieras som endera kön återfinns även som agenter.

I diagrammet nedan redovisas antalet kvinnor kontra män som syns som agenter i lärobokens illustrationer:

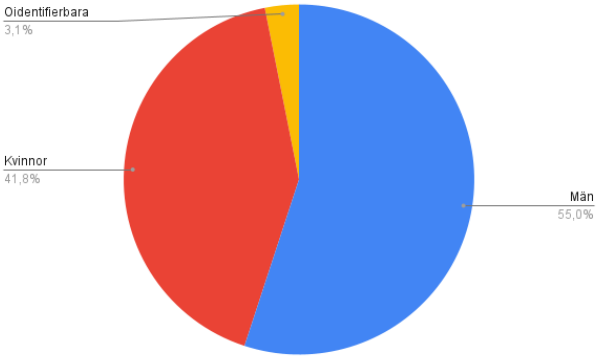

I lärobokens olika illustrerade scener återfinns en del sysselsättningar. Männen porträtteras som pappa, jultomte, bonde, lärare, bilhandlare, forskare och filosof. I stora drag sådana sysselsättningar som traditionellt placerats i linje med de manliga normerna. Kvinnornas sysselsättning är både yrken med övervägande del manliga och kvinnliga medarbetare såsom mamma, sömmerska, forskare, president, sjuksköterska, polis och bonde. Den fullständiga listan återfinns i bilaga 6.

8.4 Stringent

Läroboken Stringent från Studentlitteratur är skriven av Måns Holmstedt, Jakob Hydén och Ulf Svenning. Denna andra upplaga är utgiven år 2020. Läromedlet är anpassat enligt gällande styrdokument för samhällskunskapskurserna 2 och 3 på gymnasienivå enligt författarna.

8.4.1 Hur många män respektive kvinnor namnges?

I läroboken namnges 11 kvinnor och 40 män (se bilaga 7). I diagrammet nedan visas fördelningen mellan könen i procent.

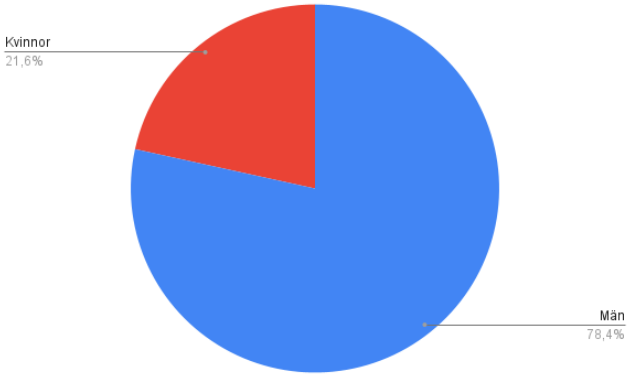

8.4.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna?

I läroboken återfinns 26 kvinnor och 31 män i illustrationerna (se bilaga 8) som på ett eller annat vis är agenter. 5 antal som inte kunnat identifieras som endera kön återfinns även som agenter.

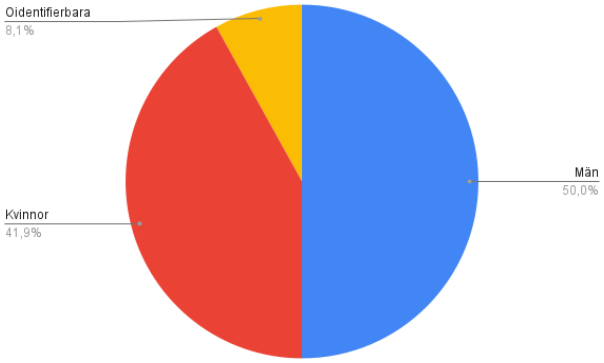

De olika personerna återges som en mängd olika yrken. Männen visas upp som mansdominerade yrken såsom militär, polis, forskare och fotbollsspelare för att nämna några. Kvinnorna porträtteras i yrken som har en majoritet av både manliga och kvinnliga medarbetare såsom reporter, politiker, polis, skådespelare och affärsman. Hela listan återfinns i bilaga 8.

8.5 Perspektiv på samhället 1-3 NA förlags

Perspektiv på samhället är skriven av Johan Eriksson, Peggy Thornström och Jenny Kesselfors. Läroboken är anpassad för att kunna användas under hela gymnasietiden på de

högskoleförberedande programmen i kurserna 1-3. Det är den andra upplagan som granskats i denna uppsats och det är den nyaste av alla böcker då den är tryckt år 2022.

8.5.1 Hur många män respektive kvinnor namnges?

I läroboken namnges totalt 32 kvinnor och 55 män (se bilaga 9). Denna lärobok särskiljer sig från de andra genom att registret inte återger viktiga personer utan enbart händelser eller begrepp. Räkningen av namnen har därmed fått ske manuellt vilket kan innebära att fler namn räknats med än i de andra böckerna där utgångspunkten varit vilka som namngetts i registret.

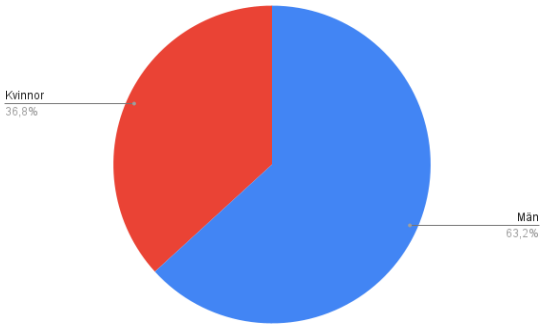

8.5.2 Hur många män respektive kvinnor i illustrationerna?

I läroboken återfinns 82 kvinnor och 79 män i illustrationerna (se bilaga 10) som på ett eller annat vis är agenter. 18 som inte kunnat identifieras som endera kön återfinns även som agenter.

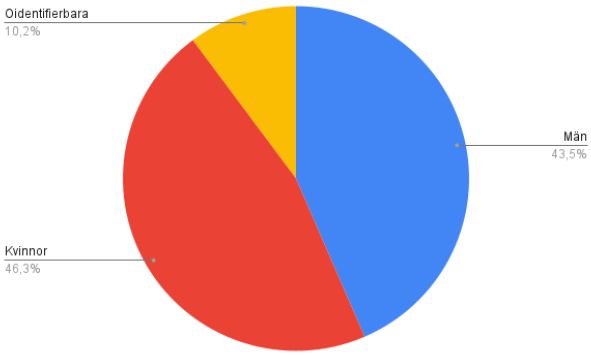

I illustrationerna eller på bilderna porträtteras männen i regel som mansdominerade yrken utom vid ett tillfälle då en man återges som sjuksköterska på ett äldreboende. I övrigt så porträtteras männen som militärer, politiker, sopåkare och den äldre tidens bromsare. Kvinnorna visas upp i varierande sysselsättningar som har både kvinno- och mansdominerade yrken. De porträtteras som fotbollssupportrar, politiker, gamer, bonde och förskolelärare för att nämna några. Hela listan återfinns i bilaga 10.

9 Sammanfattning

I tabellen nedan visas andelen kvinnor och män som namngivits i läroböckerna i antal.

Lärobok:	Namngivna kvinnor	Namngivna män	Summa:
Zigma	22	145	167
Arena 123	20	74	94
Forum	11	27	38
Stringent	11	40	51
Perspektiv	32	55	87

I denna tabell visas andelen kvinnor och män som namnges i läroböckerna i procent.

Lärobok:	Namngivna kvinnor i %	Namngivna män i %	Summa i %:
Zigma	13,2%	86,8%	100%
Arena	21,3%	78,7%	100%
Forum	28,9%	71,1%	100%
Stringent	21,6%	78,4%	100%
Perspektiv	36,8%	63,2%	100%

Som synes i tabellen ovan är det ingen av böckerna som har fler namngivna kvinnor än män. Mest jämställd är läroboken Perspektiv på samhället 1-3 med sina 63,2% namngivna män och 36,8% namngivna kvinnor. Den minst jämställda boken blir Zigma med sina 86,8% namngivna män mot 13,2% namngivna kvinnor.

I tabellen nedan visas antalet kvinnor, män och de som inte kunnat identifierats som endera kön i illustrationerna i läroböckerna.

Lärobok:	Antal kvinnor på bilderna	Antal män på bilderna	Okönade personer på bilderna	Summa:
Zigma	120	190	10	320
Arena	98	173	11	282
Forum	187	246	14	447
Stringent	26	31	5	62
Perspektiv	82	79	18	179

I tabellen nedan visas andelen kvinnor, män och oidentifierbara personer på illustrationerna i läroböckerna.

Lärobok:	Antal kvinnor på bilderna	Antal män på bilderna	Okönade personer på bilderna	Summa:
Zigma	37,5%	59,4%	3,1%	100%
Arena	34,8%	61,3%	3,9%	100%
Forum	41,8%	55%	3,1%	100%
Stringent	41,9%	50%	8,1%	100%
Perspektiv	45,8%	44,1%	10,1%	100%

Som synes i tabellen ovan är läroboken Perspektiv på samhället den enda boken som har fler kvinnor än män representerade i illustrationerna. Det är dock inte med stor marginal utan endast 1,7% skillnad. Arena 123 är den bok som har störst skillnad mellan könen i sina bilder. I den läroboken skiljer det 26,5% i representation mellan kvinnor och män.

10 Diskussion

Resultaten av denna granskning pekar tydligt mot att män representeras i större utsträckning i läroböckerna i samhällskunskap än vad kvinnor gör. De personer som anses betydelsefulla nog att lyfta med namn eller med namn och bild är i regel män. Samma trend går att se i de illustrationer när den eller de som är aktörer räknas- män illustreras i större utsträckning som agenter än vad kvinnor gör. En del av de granskande läroböckerna försöker jämna ut fördelningen mellan könen genom att visa lika många män som kvinnor när schabloner förekommer. I vissa fall delas även schablonen på mitten och ena delen visas som en man och andra som en kvinna. Dessa illustrationer innehar dock ingen aktör varpå de inte räknas i denna granskning. Den avgränsningen gjordes eftersom eleverna kan tros vara mer benägna att identifiera sig med aktörer på illustrationer än schabloner.

Läroböckerna är i regel inte lika stereotypiserade som arbetsförmedlingens material som det Backlund m.fl. (2014) presenterar. Men det går en trend i de yrkena bland männen på bilderna att nästan uteslutande presenteras i redan mansdominerande sådana. Gällande kvinnorna så presenteras de i större utsträckning i både mans- och kvinnodominerande yrken och som utmanare i mansdominerande yrken. I granskningen av arbetsförmedlingens resultat framkom oro om att de arbetssökande eller unga som ska in i arbetslivet för första gången påverkas av detta genom att inte kunna identifiera sig med dem som var representanter för olika yrken. I läroböckerna är situationen inte lika stereotypiserande för kvinnornas del men desto mer stereotypt för männen. Ytterst få män illustreras eller presenteras som innehavare av ett omsorgsyrke eller ett yrke som inte redan är mansdominerat.

Genom att matas med liknande bilder under många skolår i alla läroböcker som betas av under grund- och gymnasieskolan kan komma att påverka vilka yrken som eleverna kan identifiera sig med. De yrken som de inte finner någon identifikation med kan komma att väljas bort och ytterligare bidra till könssegregeringen på arbetsmarknaden. Det genuskontrakt som Hirdman (1988) påtalar ärvs från generation till generation genom

påverkan från den äldre generationen torde även kunna ärvas från litteratur. Detta då Hirdman påtalar att barnen varken föds till män eller kvinnor utan socialiseras till endera.

Utifrån Hirdmans (1988) teori torde slutsatsen kunna dras att även läroböcker är en del i den genussocialisering som pågår från generation till generation. Likväl som den äldre generationen påverkar den yngre hemifrån pågår samma, men mer osynliga, socialisering i läroböckerna i skolan.

Genom den litteratur och den undervisning som skolan förser sina elever med överförs normer enligt Martinsson och Reimers (2020). Undervisningen kan antingen befästa eller utmana normer beroende på hur undervisningen läggs upp. I det aktuella fallet med läroböckerna befäster böckerna tanken om mannen som den styrande och betydelsefulla genom den namngivning som sker av de betydelsefulla personerna.

De normer som finns gällande vilka yrken man som man ska ha kontra som kvinna ska ha verkar förstärkas i de läroböcker som granskas här eftersom männen nästan uteslutande visas i mansdominerande yrken. För kvinnornas del utmanas normen om vilka yrken en kvinna kan ha i större utsträckning eftersom kvinnorna i läroböckerna presenteras i varierande yrken. Däremot kan en manlig elev påverkas och bli kvar i sina inrutade tankar om vilka yrken som är möjliga att inneha som man samtidigt som man agerar inom rådande normer.

Jonsved och Jönsson (2017) påtalar vilken stor inverkan bilder kan ha på våra förväntningar, normer och värderingar. Dels för att vi konsumerar en stor mängd bilder dagligen både medvetet och omedvetet, dels för att synen är ett av de sinnesintryck som påverkar just normer, värderingar, förväntningar och fördomar mest. För eleverna innebär detta att de bilder de får möta i utbildningen och i läroböckerna kan ha stor påverkan på vilka normer som får fäste och vilka som utmanas.

Författarna (ibid) skriver även om hur den manliga blicken påverkat hur män och kvinnor porträtteras olika beroende på sitt kön men filmproducenter tenderar att porträttera kvinnor på ett sätt och män på ett annat. I granskningen som gjort framkommer att män namnges fler gånger och även förekommer oftare på bild än kvinnor. Skulle Laura Mulveys begrepp kunna appliceras på de granskade läroböckerna?

I granskningen har fem läroböcker granskats. Dessa böcker är skrivna av totalt tio författare av vilka är åtta män och två kvinnor. När det kommer till bilderna och illustrationerna i böckerna så är totalt 11 aktörer inblandade, två av dessa namnges enbart som företag. Totalt fyra kvinnor bidrar till böckernas bilder genom att antingen vara grafisk designer, bildredaktör eller illustratör. Motsvarande siffra för männen är fem.

- Perspektiv på samhället är skriven av Johan Eriksson, Peggy Thornström och Jenny Kesselfors. Den grafiska formen är skapad av kolossal.se.
- Zigma är skriven av Bengt- Arne Bengtsson, bildredaktör är Marie Olsson och teckningarna i boken är skapade av Marianne Adolfsson.
- Arena 123 är skriven av Lars-Olof Karlsson, Ingrid Westman är bildredaktör och Anders Ottoson är formgivare och har illustrerat boken.
- Samhällskunskap 123 är skriven av Krister Brolin och Lars Nohagen, den grafiska formen är designad av Soya och illustrationerna är skapade av Magdalena Wennberg-Lavebratt, Tomas Lindell, Ola Rehnberg och Lars Öhman.
- Stringent samhällskunskap 2-3 är skriven av Måns Holmstedt, Jakob Hydén och Ulf Svenning. Den grafiska formen är skapad av Lennart Persson.

Vid läsningen av läroböckerna framkommer att fokuset ligger på männen i texterna eftersom de namnges flest gånger. I bilderna och illustrationerna är förhållandet dock mer jämnt. Som läsare fås en känsla av att de som ansvarat för bilderna oftast haft en jämställdhetstanke i bakhuvudet när de illustrerat boken. Trots den mer jämna fördelningen är det ändock männen som är i majoritet även här.

Den enda av böckerna som har fler kvinnor än män representerade på bilderna är Perspektiv på samhället 1-3. Det är granskningens senast utgivna bok och är dessutom den enda boken, av de fem granskade, som har kvinnliga författare. Det går att skönja en spännande korrelation mellan detta faktum och Mulveys tankar om den manliga blicken. I de granskade böcker som enbart har manliga författare är det männen som är i majoritet både i texten och i illustrationerna. Det är dock en svag korrelation eftersom bara en av de granskade böckerna har kvinnliga författare och att bara en av böckernas illustrationer har fler kvinnor än män på bild. Det går alltså inte med säkerhet att säga om detta enbart är en slump eller om det faktiskt är så att läroböcker med kvinnliga författare i större utsträckning uppfyller styrdokumentens krav om jämställdhet.

Men inte ens i Perspektiv på samhällskunskap 1-3 namnges fler kvinnor än män. Samma resultat återfås likväl i övriga granskade böcker. Kan det vara så att författarna tillsammans med de som illustrerar boken försöker anpassa sig efter den kritik som bland annat Ohlander (2010) framfört men bara når halvvägs? De granskade läroböckerna är i högre utsträckning mer jämlika när det kommer till illustrationerna än texten. Varför då? Är det enklare att byta ut bilderna så att män och kvinnor representeras i ungefär lika stor utsträckning än att bryta ny mark och skriva om både kvinnor och mäns bidrag till samhället?

I den studie som Ohlander (2010) gjorde så framkom att inget av de granskade läromedlen uppfyllde styrdokumentens krav på jämställdhet varken i illustrationerna eller i texten. I den granskningen porträtteras dock fåtalet män som familjefäder vilket ändock förekommer i denna uppsats granskade läroböcker. Kvinnorna på bilderna innehar i Ohlanders granskning inte några yrken som ses som mansdominerande. I de läroböcker som granskats här innehar kvinnorna både mans- och kvinnodominerade yrken i ungefär lika stor utsträckning. Sett utifrån vilka yrkeskategorier som de olika könen porträtteras som så är kvinnornas yrkessituation mer varierad och mångsidig än vad männens är. Detta eftersom kvinnorna illustreras som både mans- och kvinnodominerade yrken vilket gör att kvinnliga elever som läser läroböckerna kan känna tillhörighet i en mängd olika yrkesområden till skillnad från sina manliga motsvarigheter. Eftersom männen knappt visas i yrken med övervägande del kvinnliga medarbetare kan det begränsa deras syn på sin framtid. Männens situation är densamma i Ohlanders granskning som denna medan kvinnornas del förbättrats.

Vid genomläsning av alla läroböckerna som granskats blev det tydligt att ytterst få av bilderna förankras i texten med hjälp av bildtext eller sätts i kontext på annat vis. Bilderna verkar snarare finnas för att göra texten mindre tung att läsa. Kanske är det denna användning av bilderna som gör att bilderna fortfarande står och stampar i samma ställning som när Ohlander genomförde sin granskning. Orsaken till att bilderna inte integreras mer eller ges en kontext är omöjlig att svara på utan att prata med de som skriver och illustrerar böckerna. Kanske har det att göra med kostnaden för boken och att genrebilder generellt är billigare. Kanske är det ingen reflektion som de medverkande till boken gör. Eller så görs försök att vara så normativ och allmän som möjligt i ett försök att ses som subjektiv och neutral. Det vore en intressant komplettering till denna studie att intervjua de som skriver och illustrerar böckerna eller redaktören för att höra deras syn på valet av bilder.

De avgränsningar som gjort på denna uppsats gällande att enbart räkna de aktörer som finns på bilderna kan ha påverkat studiens resultat eftersom det inte alltid är givet vem eller vilka på en bild som är aktör. I de fall som en ensam individ porträtteras på ett porträtt så har det räknats som aktör även fast personen enbart sitter still. Det är gjort med en tanke om att vår hjärna lägger fokus på denna person vilket kan påverka eleverna lika mycket som de aktörer som är i fokus i bilderna. Om denna granskning ska upprepas i framtiden kan resultatet skilja sig från denna beroende på om samma avgränsning görs eller inte.

I denna granskning är det samma person har räknat alla aktörer på de olika bilderna och använt sig av samma tillvägagångssätt vid räkningen vilket håller reliabiliteten hög.

Den del med hur många män kontra kvinnor som namnges har inte denna typ av problem eftersom alla namngivna personer kunnat kategoriserats in under respektive kön. I framtiden kanske en namngiven person i läroböckerna är icke-binär vilket i en eventuell upprepning av granskningen kan innebära att en kategori kan behöva införas i räkningen.

Under arbetet har en önskan fötts om att komplettera denna uppsats med en intervjustudie där eleverna får ge sin syn på den eventuella påverkan som bilder och namngivningen av betydelsefulla personer kan tänkas ha på eleverna enligt eleverna själva. En sådan studie hade gett värdefulla svar på frågor och antaganden som gjort i denna studie.

Som lärare kan vetskapen om att läroböckerna har en skev fördelning mellan könen i läroböckerna bidra till att den enskilda yrkesutövande läraren kan anpassa sin undervisning. Eftersom läroböckerna inte lever upp till jämlikhetskraven i styrdokumenten kan läraren behöva kompensera upp detta genom en mer balanserad undervisning. Även om en kompensering inte önskas genomföras i undervisningen kan vetskapen vara bra för läraren att ha med sig i valet av böcker och för att förstå vilka kunskaper eleverna tar med sig från samhällskunskapslektionerna.

11 Litteraturförteckning

Backman, C., Hedenus, A., & Ulfsdotter Eriksson, Y. (2014). Stereotyper och brytbilder i yrkesbeskrivande text och film. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, ss. 54-69.

Bengtsson, B.-A. (2014). *Zigma Samhällskunskap kurserna 1, 2 och 3.* Stockholm: Liber AB.

Brolin, K., & Nohagen, L. (2011). *Forum Samhällskunskap 123.* Stockholm: Sanoma Utbildning.

Ekelund, R. (den 20 januari 2021). *Dagens läromedelsmarknad*. Hämtat från IT-pedagogen: https://it-pedagogen.se/dagens-laromedelsmarknad/

Eriksson, J., Thornström, P., & Kesselfors, J. (2022). *Perspektiv på samhället 1-3.* Malmö: NA Förlag.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan- konsten att studera samhälle, individ och marknad.* Stockholm: Norstedts Juridik.

Hirdman, Y. (1988). Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Tidskrift för genusvetenskap*, ss. 49-63.

Holmstedt, M., Hydén, J., & Svenning, U. (2020). *Stringent samhällskunskap 2–3.* Lund: Studentlitteratur.

Jonsved, E., & Jönsson, E. (den 8 december 2017). *Förbjupning- Könsnormer i bildspråket.* Hämtat från Statensmedieråd: https://www.statensmedierad.se/pedagogiska-verktyg/tips-till-pedagoger/konsnormer-i-bildspraket/material-konsnormer-i-bildspraket/konsnormer-i-bildspraket---fordjupning

Karlsson, L.-O. (2014). *Arena 123 Samhällskunskap för gymnasiet.* Malmö: Gleerups.

Martinsson, L., & Reimers, E. (2020). Inledning. i L. Martinsson, & E. Reimers, *Skola i normer* (ss. 9-30). Malmö: Gleerups utbildning AB.

Moritz, S. (den 24 november 2022). *Undersköterska eller VVS-montör – varför väljer kvinnor och män olika yrken?* Hämtat från Forte: https://forte.se/artikel/underskoterska-eller-vvs-montor-varfor-valjer-kvinnor-och-man-olika-yrken/

Ohlander, A.-S. (2010). *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan.* Stockholm: Delegationen för jämställdhet i skolan.

SCB. (den 8 mars 2023a). *20 vanligaste yrkena för män*. Hämtat från SCB Statistikmyndigheten: https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetstider/yrkesregistret-med-yrkesstatistik/pong/tabell-och-diagram/20-vanligaste-yrkena-for-man/

SCB. (den 8 mars 2023b). *20 vanligaste yrkena för kvinnor*. Hämtat från SCB Statistikmyndigheten: https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetstider/yrkesregistret-med-yrkesstatistik/pong/tabell-och-diagram/20-vanligaste-yrkena-for-kvinnor/

Skolverket. (2006). *Läromedlens roll i undervisningen.* Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2022a). *Läroplan för gymnasieskolan.* Regeringen: Skolverket. Hämtat från Skolverket.

Skolverket. (2022b). *Samhällskunskap.* Hämtat från Skolverket: https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr22-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet?url=-996270488%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRGRSAM01%26tos%3Dgr&sv.

Skolverket. (2022c). *Ämne- Samhällskunskap.* Hämtat från Skolverket: https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-

amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=-996270488%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DSAM%26courseCode%3DSAMSAM01a1%26version%3D4%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfe

Telhed, U. (2022). *Bilaga 3 till huvudrapporten val efter eget kön: Könsskillnader i utbildningsval- Teori och empiri från den socialpsykologiska forskningslitteraturen.* Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.

12 Bilagor

12.1 Bilaga 1 Zigma

Följande tabell återger vilka kvinnor respektive män som namnges i boken. Den eller de sidor som de nämns på återfinns efter namnet. Namnen är återgivna i bokstavsordning.

Namngivna kvinnor:	**Namngivna män:**
Andersson, Magdalena s. 185	Attlee, Clement s. 112
Carlsson, Gunilla s. 587	Bakunin, Michail s. 92
Clinton, Hillary s. 153	Barroso, José Manuel s. 545
Dreifuss, Ruth s. 165	Bergström, Hans s. 73
Friggebo, Birgit s. 62	Biden, Joe s. 135, 148
Gradin, Anita s. 545	Bildt, Carl s. 103
Jämtin, Carin s. 107	Björck, Anders s. 528
Leissner, Maria s. 103	Björklund, Jan s. 103
Lööf, Annie s. 102	Björklund, Leni s. 528
Malmström, Cecilia s. 545, 555	Blair, Tony s. 112
Merkel, Angela s. 111, 113	Boehner, John s. 135
Nordmark, Eva s. 404	Borg, Anders s. 185, 356
Olofsson, Maud s. 102	Brandt, Willy s. 112
Romson, Åsa s. 103	Burke, Edmund s. 87
Sahlin, Mona s. 102	Bush, George s. 510
Schyman, Gudrun s. 102	Bush, George W s. 512, 514
Silvia s. 172	Cameron, David s. 112, 137
Söder, Karin s. 102	Carl XVI Gustaf s. 172
Thatcher, Margaret s. 97, 112	Carlsson, Bertil s. 616
Thoring-Smith, Helle s. 113	Carlsson, Ingvar s. 102
Victoria s. 172	Castro, Fidel s. 49
Wallström, Margot s. 545, 555	Churchill, Winston s. 112, 503, 530
	Clinton, Bill s. 518
	Columbus, Christoffer s. 567
	Comte, Auguste s. 603
	Daléus, Lennart s. 102
	Daniel s. 172
	Darwin, Charles s. 592, 600
	Dencik, Lasse s. 516
	Einstein, Albert s. 592
	Eklund, Klas s. 457
	Engels, Freidrich s. 88
	Erlander, Tage s. 186
	Feldt, Kjell-Olof s. 385
	Ford, Henry s. 237
	Freud, Sigmund s. 592
	Fridolin, Gustav s. 103
	Friedman, Milton s. 97, 357
	Fälldin, Torbjörn s. 102
	Gabriel, Sigmar s. 112
	Galbraith, John Kennedy s. 313
	Galilei, Galileo s. 604
	da Gama, Vasco s. 567

Gandhi, Mahatma s. 495
de Gaulle, Charles s. 533
Genscher, Hans-Dietrich s. 112
Gorbatjov, Michail s. 94, 510
Guevara, Ernesto Che s. 496
Gustav V s. 142
Gutenberg s. 57
Hansson, Sven-Ove s. 622
Havel, Vaclav s. 495
Heister, Chris s. 194
Hermerén, Göran s. 626
Hettne, Björn s. 469
Hierta, Lars Johan s. 53
Hitler, Adolf s. 98, 502
Huldt, Bo s. 484
Hussein, Saddam s. 514
Hägglund, Göran s. 103
Ingelstam, Lars s. 248
Ingves, Stefan s. 360
Iwanaga, Kazuki s. 159
Jacobsson, Bengt s. 198
Jeltsin, Boris s. 518
Olof, Johansson s. 102
Juholt, Håkan s. 102
Juncker, Jean-Claude s. 545
Jönsson, Christer s. 465
Jönsson, Per s. 157
Keyes, Ken s. 464
Keyes, John Maynard s. 356, 375
King, Martin Luther s. 495
Kohl, Helmut s. 111
Kropotkin, Peter s. 92
Kuhn, Thomas s. 591
Larsson, Reidar s. 79
Leijon, Lars s. 103
Lenin s. 93, 94
Lewin, Kurt s. 46
Lorenz, Konrad s. 462
Lundgren, Bo s. 103
Luther, Martin s. 242
Löfven, Stefan s. 102
Macmillan, Harold s. 112
Major, John s. 112
Mathus, Thomas Robert s. 578
Mandela, Nelson s. 495
Mao Zedong s. 502
Marx, Karl s. 88
Milgram, Stanley s. 463
Miliband, Ed s. 112
Mill, John Stuart s. 84

Mitterand, François s. 113
Monett, Jean s. 530
Mugabe, Robert s. 128
Mussolini, Benito s. 98
Myrdal, Gunnar s. 628
Nahurito s. 158
Newcomen, Thomas s. 80
Niinistö, Sauli s. 139
Nixon, Richard s. 157
North, Douglas s. 318
Obama, Barack s. 135, 153, 157, 299, 515
Odenberg, Mikael s. 528
Ohlin, Bertil s. 289
Ohly, Lars s. 102
Oxenstierna, Axel s. 195
Palme, Olof s. 102, 186
Persson, Göran s. 102, 226
Persson, Tage G. s. 528
Pol Pot s. 502
Postman, Neil s. 71
Proudhon, Pierre s. 92
Putin, Vladimir s. 114, 512
Reagan, Ronald s. 97, 510
Reinfeldt, Fredrik s. 103
Ricardo, David s. 286, 296
Ronge, Paul s. 73
Roosevelt, Franklin D s. 503
Rosling, Hans s. 563
Samuelson, Paul s. 375
Schröder, Gerhard s. 112
Schuman, Robert s. 530
Sjöstedt, Jonas s. 102
Smith, Adam s. 84, 85, 296
Stalin, Josef s. 502, 503, 506, 514
Sundström, Göran s. 198
Svensson, Alf s. 103
vno Sydow, Björn s. 528
Thurén, Torsten s. 22, 622, 623
Toffler, Alvin s. 79s
Tolgfors, Sven s. 528
Torekull, Bertil s. 72
Trotskij, Leo s. 94
Truman, Harry s. 514
Tsvangirai, Morgan s. 128
Usama bin Ladin s. 468
Watt, James s. 80
Werner, James s. 102
Westerberg, Bengt s. 103, 385
Westerberg, Per s. 180
Westerståhl, Jörgen s. 626, 627

	Wilson, Harold s. 112 Åkesson, Jimmie s. 103
Summa antal namngivna kvinnor: 22	**Summa antal namngivna män: 145**

12.2 Bilaga 2 Zigma illustrationer

I de olika scener som återges i illustrationerna återfinns en del sysselsättningar. I följande tabell listas vilka sysselsättningar som vardera kön visats upp som i lärobokens illustrationer.

Sysselsättningar iakttagna hos kvinnor:	**Sysselsättningar iakttagna hos män:**
Bonde s. 218, 331 Militär s. 476 Politiker s. 97, 107, 113, 153, 165, 184, 185, 194, 297, 298, 299, 300, 545, 557 Journalist s. 45 Gamer s. 63 Demonstrant s. 74 Fabriksarbetare s. 284 Elev s. 1, 6, 424, 443 Motionär s. 34 Polis s. 197 Deltagare i dokusåpa s. 61 Drottning s. 139, 158, 172, 562 Prinsessa s. 158, 172 Väljare s. 174 Valarbetare s. 206, 537 Modell: 321 Köpare i matvaruaffär s. 314, 332, 407 Mamma s. 308, 415, 577 Fiskare s. 586 Vetenskapsman s. 602 Lärare s. 443 Dansare s. 59 Konstnär s. 27 Arbetar inom äldreomsorg s. 203 Tulltjänsteman s. 282 Nageltekniker s. 345 Stenhuggare s. 395 Sjuksköterska s. 398 Skådespelare s. 50 Läser tidning s. 51 Deklarerar s. 384 Cafébiträde s. 389	Bonde s. 13, 211 Militär s. 27, 476, 491, 515, 525 Politiker s. 97, 107, 128, 135, 137, 139, 148, 153, 180, 184, 185, 186, 297, 298, 299, 300, 360, 495, 496, 500, 503, 510, 518, 557 Journalist s. 45 Gamer s. 63 Demonstrant s. 125, 319, 531 Fabriksarbetare s. 285 Elev s. 1, 6, 443 Motionär s. 34 Polis s. 23, 319, 434 Deltagare i dokusåpa s. 61 Kung s. 142, 172 Prins s. 172 Väljare s. 136 Valarbetare s. 109, 174, 206, 537 Modell s. 36 Köpare i matvaruaffär s. 407 Pappa s. 573 Fiskare s. 586 Vetenskapsman s. 80, 604 Skräddare s. 286 Kejsare/sultan s. 158, 562 Tekniknörd s. 40 Vakt s. 437 Kameraman s. 59 Mulla s. 74 Talare s. 87, 95 Arbetare på snabbmatsrestaurang s. 242 Säljare s. 308 Mekaniker s. 313 Lagerarbetare s. 326 Snickare s. 401 Slaktare s. 413 Hockeyspelare s. 471 Programledare s. 69 Butiksägare s. 407

	Bärplockare s. 411 Hemlös s. 451

12.3 Bilaga 3 Arena 123

Följande tabell återger vilka kvinnor respektive män som namnges i boken. Den eller de sidor som de nämns på återfinns efter namnet. Namnen är återgivna i bokstavsordning.

Namngivna kvinnor:	**Namngivna män:**
Andersson, Magdalena s. 79 Batra, Anna Kinberg s. 167 Beauvior de, Simone s. 163 Blanco, Sissela Nordling s. 173 Bremer, Fredrika s. 162 Carson, Rachel s. 160 Elizabth II s. 53 Gouges, Olympe de s. 162 Kaldor, Mary s. 438 Lööf, Annie s. 170 Malmström, Cecilia s. 131, 132 Mogherini, Frederica s. 131 Myrdal, Alva s. 162, 364 Ottesen- Jensen, Elise s. 162, 367 Parks, Rosa s. 38 Picket, Kate s. 103 Romson, Åsa s. 396-397 Schyman, Gudrun s. 144, 269, 172, 173 Thor, Ebba Busch s. 170 Wollstonecraft, Mary s. 162	Ahmandinejad, Mahmoud s. 48 Assange, Julian s. 303 Ayatolla Khomeini s. 47, 48 Ban Ki-Moon s. 407 Bernstein, Eduard s. 154 Bildt, Carl s. 264, 265 Brunel, I. K s. 150 Buhari, Muhammadu s. 48 Burke, Edmund s. 145 Carl XVI Gustaf s. 69 Carlsson, Ingvar s. 265 Clinton, Bill s. 61 Deng, Xiaoping s. 45, 266 Engels, Freidrich s. 152 Feldt, Kjell-Olof s. 262 Franciskus s. 407 Friedman, Milton s. 225 Fridolin, Gutsav s. 173 Fukuyama, Francis s. 434 Gates, Bill s. 398 Gorbatjov, Michail s. 136, 266 Hitler, Adolf s. 159 Hobbes, Thomas s. 11 Huntington, Samuel P. s. 436 Hussein, Saddam s. 423, 431 Ingves, Stefan s. 224 Juncker, Jean-Claude s. 138 Kagame, Paul s. 18 Keynes, John Maynard s. 220, 257 Kim II Sung s. 46 Lenin s. 155 Li Keqiang s. 47 Liu Xiaobo s. 46 Locke, John s. 11, 54 Löfven, Stefan s. 171-172 Malthus, Thomas s. 360 Mandela, Nelson s. 426 Mao Zedong s. 46, 156

	Marx, Karl s. 23, 152, 172, 181-183 Mill, John Stuart s. 149 Montesquieu, Louis s. 11, 54 Magabe, Robert s. 396 Mussolini, Benito s. 158 Myrdal, Gunnar s. 22, 257, 364 Netanyahu, Benjamin s. 428 Nixon, Richard s. 61 Nozick, Robert s. 102 Obama, Barack s. 62 Obasanjo, Olesegun s. 48 Ohlin, Bertil s. 220, 237, 257 Persson, Göran s. 265 Poppel, Karl s. 153, 449-450 Proudhon, Pierre Joseph s. 156 Rawls, John s. 102 Reinfeldt, Fredrik s. 167-168, 267 Ricardo, David s. 236 Rosling, Hans s. 396-397 Rouhani, Hassan s. 48 Saro-Wiwa, Ken s. 49 Schuman, Robert s. 134 Singers, Peter s. 161 Sjöstedt, Jonas s. 172 Smith, Adam s. 137 Stalin, Josef s. 144 Storm P. s. 353 Svensson, Alf s. 170 Tusk, Donald s. 133 Wallraff, Günter s. 307 Washington, George s. 64 Weber, Max s. 13 Victoria s. 69 Wilkinson, Richard s. 103 Xi Jinping s. 47 Åkesson, Jimmie s. 173
Summa namngivna kvinnor: 20	**Summa namngivna män: 74**

12.4 Bilaga 4 Arena 123 illustrationer

I de olika scener som återges i illustrationerna återfinns en del sysselsättningar. I följande tabell listas vilka sysselsättningar som vardera kön visats upp som i lärobokens illustrationer.

Sysselsättningar iakttagna hos kvinnor:	**Sysselsättningar iakttagna hos män:**
Amish s. 12 Same s. 356 Militär s. 43 Turist s. 402 Demonstrant s. 34, 136, 248, 333 Polis s. 17, 79, 335	Amish s. 12 Same s. 20, 356 Militär s. 80, 135, 415, 425, 428, 432, 439 Turist s. 202 Demonstrant s. 34, 36, 157, 159, 248, 282 Polis s. 79, 157, 335

Politiker s. 75, 78, 79, 84, 132, 144 Shoppare Drottning s. 53 Präst s. 118 Köpare i matbutik s. 266 Journalist s. 320 TV-deltagare s. 315 Fabriksarbetare s. 257 Modell s. 25, 259, 298 Första dam s. 62 Prinsessa s. 69 Snusare s. 107 Brudpar s. 118 Restaurangbesökare s. 142 Författare s. 161 Skridskoåkare s. 195 Sömmerska s. 240 Mamma s. 278 Hudterapeut s. 293 Besökare på kyrkogård s. 343 Fånge s. 346 Lagar mat s. 376 Småföretagare s. 393	Politiker s. 47, 53, 62, 75, 78, 79, 134, 138, 174, 265, 396, 427, 428 Shoppare s. 294 Kung s. 69 Präst s. 407 Köpare i matbutik s. 372 Journalist s. 317, 320 TV-deltagare s. 315 Fabriksarbetare s. 178, 252, 375 Programledare s. 337 Fotbollssupporter s. 29 Hemlös s. 32 Doktor s. 101 Tulltjänsteman: 242 Mekaniker s. 180 Aktiehandlare s. 210 Valarbetare s. 50 Städare s. 296, 391 Biståndsarbetare s. 410 Hårdrockare s. 19 Byggarbetare s. 222, 307

12.5 Bilaga 5 Forum

Följande tabell återger vilka kvinnor respektive män som namnges i boken. Den eller de sidor som de nämns på återfinns efter namnet. Namnen är återgivna i bokstavsordning.

Namngivna kvinnor:	**Namngivna män:**
Carson, Rachel s. 144 Dunkels, Elza s. 558 Finnbogadottir, Vigdis s. 359 Ghandi, Indira s. 359 Gilligan, Carol s. 22 Hirdman, Anna s. 558 Johnson Sirleaf, Ellen s. 359 Merkel, Angela s. 359 Naurin, Elin s. 419 Radičová, Iveta s. 359 Tatcher, Margret s. 359	Allardt, Erik s. 105 Bhutto, Benazir s. 359 Brundtland, Gro Harlem s. 150, 359 Buchanan, Allen s. 450 Buchanan, James s. 293 Daun, Åke s. 54 Friedman, Milton s. 293 Ghandi, Mahatma s. 395 Huntington, Samuel s. 348 Inglehart, Ronald s. 88, 143 Keynes, John Maynard s. 292 King, Martin Luther s. 395 Kingsley, Davis s. 91 Kohlberg, Lawrence s. 22 Lucas, Robert E s, 293 Malthus, Robert Thomas s. 212 Marx, Karl s. 91, 187, 354, 366, 472 Maslow, Abraham s. 169 Montesquiueu, Charles de Secondat s. 358 North, Douglass s. 213

	Putnam, Robert s. 346 Rawls, John s. 185 Ricardo, David s. 311 Rothstein, Bo s. 346 Schön, Lennart s. 264 Smith, Adam s. 191, 192, 292, 311 Voltaire s. 355
Summa antal namngivna kvinnor: 11	**Summa antal namngivna män: 27**

12.6 Bilaga 6 Forum illustrationer

I följande tabell listas vilka sysselsättningar som vardera kön visat upp som i lärobokens illustrationer.

Sysselsättningar iakttagna hos kvinnor:	**Sysselsättningar iakttagna hos män:**
Forskare s. 22, 144 Elev s. 27, 64, 67, 243 Bonde s. 154 Politiker s. 151, 359, 439 Polis s. 273 Skådespelare s. 53 Mamma s. 109, 110 Flykting s. 133, 162, 163, 468, 480 Muslim s. 77 Dansare s. 85 Militär s. 248 Turist s. 233, 523 Projektledare s. 262 Fabriksarbetare s. 297 Demonstrant s. 150, 381, 566 Konsertbesökare s. 40, 51 Nomad s. 44 Sömmerska s. 41, 331 Barbie s. 72 Rom s. 57 Deltagare på möhippa s. 87 Volontär s. 112 Marknadssäljare s. 173, 189 Köpare på marknads. 173, 189 Sjuksköterska s. 248, 397, 454 Kollodeltagare s. 117 Deklarerar s. 231 Egenföretagare s. 245 Prinsessa s. 406 Brandman s. 437	Forskare s. 22 Elev s. 64, 80 Bonde s. 41, 68, 462 Politiker s. 86, 271, 354, 355, 357, 366, 421, 429, 430, 456, 457, 464, 478, 481, 538 Polis s. 120 Skådespelare s. 53 Pappa s. 105, 109, 239 Flykting s. 135, 162, 163, 449, 480 Muslim s. 79 Dansare s. 85 Militär s. 342, 366, 407, 473, 489 Turist s. 233, 523 Projektledare s. 262 Fabriksarbetare s. 129, 151, 193 Demonstrant s. 318, 354, 367, 391, 394 Konsertbesökare s. 40 Filosof s. 18 Pilot: 241 Jultomte s. 48 Golfare s. 48 Skejtare s. 51 Musiker s. 52 Journalist s. 550 Författare s. 56 Rabbi s. 57 Varubud s. 83 Hemlös s. 112 Lärare s. 141 Arbetssökande s. 285 Väljare s. 385 Same s. 448 Svetsare s. 387

12.7 Bilaga 7 Stringent

Följande tabell återger vilka kvinnor respektive män som namnges i boken. Den eller de sidor som de nämns på återfinns efter namnet. Namnen är återgivna i bokstavsordning.

Namngivna kvinnor:	**Namngivna män:**
Bruntland, Gro Harlem s. 236 de Beauvior, Simone s. 37, 269 de Gouge, Olympe s. 34 Klein, Naomi s. 14, 250 Lindström, Ulla s. 32 Milano, Alyssa s. 37 Myrdal, Alva s. 184 Rosenberg, Tina s. 43 Wallström, Margot s. 184 Wennerström, Ulla-Britta s. 58 Wollstonecraft, Mary s. 34	Aristoteles s. 209 Bourdiue, Pierre s. 55, 56 Cohen, Abner s. 73 Comte, August s. 219 Darwin, Charles s. 218, 230 Engels, Freidrich s. 50, 269 Friedman, Milton s. 129, 273 Frykman, Jonas s. 57 Galilei, Galileo s. 210 Gilroy, Paul s. 79 Hall, Stuart s. 79 Hammarskjöld, Dag s. 182 Hegel, Freidrich s. 177 Kant, Immanuel s. 177 Keynes, John Maynard s. 127, 273 Kuhn, Thomas s. 218 Löfgren, Orvar s. 57 Löfvén, Stefan s. 32 Mandela, Nelson s. 220 Marx, Karl s. 50, 52, 53, 153, 29 Mill, John Stuart s. 35 Morgenthau, Hans s. 175 Newton, Isaac s. 210 Orwell, George s. 237 Pewdiepie s. 94 Piketty, Thomas s. 146 Popper, Karl s. 214 Porter, Michael s. 161, 275 Putnam, Robert s. 63 Ricarso, David s. 152, 274 Schleiermacher, Friedrich s. 222 Schumpeter, Joseph s. 275 Semmelweis, Ingalz Philipp s. 214 Smith, Adam s. 150, 177, 274 Snowden, Edward s. 238 Stiglitz, Joseph E. s. 250 Trondman, Mats s. 58 Trump, Donald s. 92 Weber, Max s. 54 Wilson, Woodrow s. 177
Summa antal namngivna kvinnor: 11	**Summa antal namngivna män: 40**

12.8 Bilaga 8 Stringent illustrationer

I de olika scener som återges i illustrationerna återfinns en del sysselsättningar. I följande tabell listas vilka sysselsättningar som vardera kön visats upp som i lärobokens illustrationer.

Sysselsättningar iakttagna hos kvinnor:	**Sysselsättningar iakttagna hos män:**
Barn s. 108	Barn s. 108
Demonstrant s. 236	Demonstrant s. 21
Mamma s. 45	Pappa s. 45
Student s. 256, 261	Student s. 261
Polis s. 22	Polis s. 101
Nysvensk s. 77	Nysvensk s. 77
Affärsman s. 245	Affärsman s. 245
Same s. 70	Same s. 70
Suffragett s. 35	Lärare s. 17
Talare s. 41	Tränar s. 39
Tonåring s. 86	Fotbollsspelare s. 57
Reporter s. 101	Flyktning s. 78
Tiggare s. 117	Youtuber s. 94
Rökare s. 216	Militär s. 197, 201
Politiker s. 236	Nobelsfredspristagare s. 221
Författare s. 36	Forskare s. 53
Skådespelare s. 37	Visselblåsare s. 239

12.9 Bilaga 9 Perspektiv på samhället 1-3

Följande tabell återger vilka kvinnor respektive män som namnges i boken. Den eller de sidor som de nämns på återfinns efter namnet. Namnen är återgivna i bokstavsordning. De namn som nämns på s. 68 är inte medräknade eftersom de ingår i en uppgift där namnen enbart räknas upp utan substans.

Namngivna kvinnor:	**Namngivna män:**
Andersson, Magdalena s. 67, 198, 245	Bezoz, Jeff s. 67
Appelbaum, Anne s. 210	bin Abdul Aziz, Salman s. 67
Arendt, Hannah s. 161	Biden, Joe s. 22
Arouet de Voltaire, Francois-Marie s. 210	Blanc, Loius s. 210
Blessington, lady M s. 56	Bovard, James s. 161
de Beauvoir, Simone s. 67	Branting, Hjalmar s. 240
Harlem Bruntland, Gro s. 314	Burke, Edmund s. 183
Hirsi Ali, Ayaan s. 67	Delacroiw, Eugéne s. 151
Jahjaga, Atifete s. 161	Diogenes s. 380
Kardashian, Kim s. 22	Disraeli, Benjamin s. 119
Keys, Alicia s. 67	Fjällgren, Jon Henrik s. 53
Klein, Naomi s. 22, 67, 161	Friedman, Milton s. 342
Laula, Elsa s. 161	Ghandi, Mahatma s. 210
Legarde, Christine s. 67	Guevara de la Serna, Ernesto s. 105
Linde, Ann s. 428	Gustav V s. 240
Lööf, Annie s. 245	Guterres, Antonio s. 413
Näsström, Sofia s. 210	Haavisto, Pekka s. 428

Ostrom, Ellinor s. 345 Parks, Rosa s. 161 Pickett, Kate s. 343 Rand, Ayn s. 190 Sandberg, Sheryl s. 67 San Suu Kyi, Aung s. 210 Schulman, Ekaterina s. 210 Smith, Patti s. 193 Sotoudeh, Nasrin s. 22 Szymborska, Wislawa s. 176 Tamm, Elisabeth s. 210 Thatcher, Margaret s. 175, 211 von der Leyen, Ursula s. 269 Wollstonecraft, Mary s. 161, 184 Wägner, Elin s. 150	Hayek, Friedrich s. 190 Hitler, Adolf s. 147, 210 Huntington, Samuel P. s. 153 Jesus av Nasaret s. 67 Jean Nathan, George s. 161 Jong Un, Kim s. 147 Kennedy, Robert F s. 210 Kristensson, Ulf s. 198 Lenin, Vladimir s. 142 Löfvén, Stefan s. 26 Ma, Jack s. 67 Machiavelli, Niccolo s. 210 Macron, Emmanuel s. 262 Manyard Keynes, John s. 341 Marx, Karl s. 67, 182, 340 Michels, Robert s. 69 Moore, Alan s. 161 Mugabe, Robert s. 146 Musk, Elon s. 22, 67 Nozzick, Robert s. 190 Palme, Olof s. 175, 314 Pinochet, Augusto s. 147 Platon s. 176, 210 Pomerantsev, Peter s. 100 Popper, Karl s. 19 Proudhon, Pierre-Joseph s. 210 Putin, Vladimir s. 67 Putnam, Robert D. s. 156 Rawls, John s. 191 Roosevelt, Theodore s. 161 Smith, Adam s. 339 Stoltenberg, Jens s. 428 Stuart Mill, John s. 181 Trump, Donald s. 155 Twain, Mark s. 161 von Bismarck, Otto s. 175 Weber, Max s. 69 Winston, Churchill S. s. 161, 210
Summa antal namngivna kvinnor: 32	**Summa antal namngivna män: 55**

12.10 Bilaga 10 Perspektiv på samhället 1-3 illustrationer

I de olika scener som återges i illustrationerna återfinns en del sysselsättningar. I följande tabell listas vilka sysselsättningar som vardera kön visats upp som i lärobokens illustrationer.

Sysselsättningar iakttagna hos kvinnor:	**Sysselsättningar iakttagna hos män:**
Fotbollsspelare s. 18 Konsertbesökare s. 53 Fotbollssupporter s. 73	Konsertbesökare s. 53 Artist s. 53 Blivande pappa s. 76

Assistent s. 80 Författare s. 100 Modell s. 115, 118 Demonstrant s. 145, 150, 151, 162, 164, 196 Politiker s. 175, 226, 245, 314, 428 Författare s. 184 Musiker s. 193 Förskolelärare s. 225 Sjuksköterska s. 225 Turist s. 287 Brud s. 300, 420 Deklarerar s. 303 Gamer s. 326 Mekaniker s. 328 Bonde s. 424	Rullstolsburen s. 80 Detektiv s. 101 Motorcykelåkare s. 115 Journalist s. 126 Intervjuobjekt s. 126 Politiker s. 142, 145, 146, 175, 195, 226, 262, 314, 428 Militär s. 145, 409 Demonstrant s. 211 Väljare s. 217 Sopåkare s. 225 Flyktning s. 263 Hemlös s. 283 Bromsare s. 325 Turist s. 287 Sjuksköterska s. 328 Bärplockare s. 329